

Ohlédnutí za jedinečnou plzeňskou výstavou evropského významu. Neoklasicismus mezi technikou a krásou. Pietro Nobile (1776–1854) v Čechách

Západočeská galerie v Plzni, výstavní síň „13“, Pražská 13, 20. 11. 2019 – 9. 2. 2020. Autorka koncepce Taťána Petrasová z Ústavu dějin Akademie věd České republiky, kurátor výstavy za Západočeskou galerii Petr Jindra.

Alternativní název výstavy by mohl znít i *Evropský architekt ve službách evropského politika*, protože do českého kulturního povědomí vstoupil tento věhlasný švýcarský Ital především coby dvorní architekt knížete Klementa Václava Lothara Metternicha, pro nějž vybudoval jak reprezentativní sídlo na zámku Kynžvart, tak zčásti přestavěl areál zrušeného cisterciáckého kláštera v Plasích, a to s ohledem na železářskou výrobu. Ovšem Nobileho působení na půdě Království českého se neomezovalo jen na Metternichovy zakázky, nemluvě o architektonických pedagogických i projektových aktivitách ve Vídni, Praze i jinde v rakouské monarchii.

Pietro Nobile (1776 vesnice Campestre u Bellinzony – 1854 Vídeň), rodák ze švýcarského italskojazyčného kantonu Ticino, patřil k následovníkům slavné generace architektů Ledoux a Boullého, s jejichž myšlenkami se seznámil, když v letech 1800–1806 studoval na Akademii St. Luca v Římě. Zde nepochybně do sebe nasál kromě římského vzduchu i celoživotní fascinaci antickým uměním. Ke slávě a evropskému úspěchu mu však pomohla až Vídeň.

Využil totiž skvělou nabídku stát se ředitelem architektonické školy na Akademii výtvarných umění ve Vídni, kam přišel jako dosud neznámý, zato ambiciózní třicátník v roce 1806. Coby záhy uznávaná autorita tamějšího stavebního úřadu schvaloval všechny veřejné projekty. Jeho pozici posílila podpora a téměř přátelský vztah s knížetem Metternichem, s nímž se seznámil v roce 1816. Díky němu se dostával k velmi zajímavým a rozmanitým zakázkám. To dokládá i skutečnost, že následujících 33 let byli oba muži téměř v denním osobním nebo písemném kontaktu. Na výstavě jsem ale postrádal bližší chronologické a biografické zařazení, a to jak u Metternicha (údaje o jeho kariérním postupu), tak u Nobileho (o jeho osobním a rodinném životě se tu nedovíme vůbec nic).

Výstava je rozdělena do tří tematických okruhů. První představuje Nobileho inspiraci a začátky tvorby v tuzemsku, kam patří návrh pro plaskou železářnu. Ostatně právě na projektu a výstavbě železářského komplexu v Plasích, budovaného v areálu zrušeného cisterciáckého kláštera, od roku 1827, se projevilo ono proklamované spojení klasicky pojatého „krásna“ a „techniky“, tj. využití litiny pro sloupy a stavební podpůrné konstrukce. Negativem Nobileho pojetí „estetiky“ byla ovšem negace středověké architektury, a tak došlo

v Plasích i ke zničení unikátních románských prvků. Tzv. francouzská revoluční architektura a neoklasicistní doktrína se promítla i do dalších Nobileho projektů, jako např. ve vídeňském Hofburgu či v hospodářských utilitárních stavbách v Kynžvartu (pivovar).

Druhá sekce výstavy se zabývala budovami Metternichovy rezidence v Kynžvartu. Zdejší barokní zámek totiž nevyhovoval kancléřovým nárokům, a tak pověřil Nobileho, aby jej v letech 1820–1839 přestavěl do stylu vídeňského klasicismu, a to dostavbou třetího křídla a vytvořením reprezentativního čestného dvora. Původní velkolepý projekt, inspirovaný velkými teoretiky architektury antiky a renesance, Vitruviem a Palladiem, však úplně dokončen nebyl. Místo monumentální brány ve stylu římských triumfálních oblouků byla postavena „jen“ kovová mříž (že by všemocnému kancléři docházely peníze?). Významný úkol získal v létě 1833, kdy papež Řehoř XVI. zaslal Metternichovi z Říma oltář z vyhořelé křesťanské baziliky (dodávám sv. Pavla za hradbami), pro který Nobile vybudoval novou zámeckou kapli. Nobile se podepsal společně s Johannem Riedlem i pod koncepcí rozsáhlého zámeckého parku v anglickém stylu. Na výstavě návštěvník spatřil originální kynžvartské skici, plány, modely i odličky některých použitých architektonických prvků.

V poslední části expozice se návštěvníci seznámili s dalšími projekty, na nichž se Nobile podílel. Nobile se kupodivu neomezil jen na svůj oblíbený neoklasicismus (který nadřazoval nad vše ostatní), ale zřejmě pod tlakem objednavatelů (jakým byl např. hrabě Karel Chotek, nejvyšší purkrabí hrabě Království českého) se nevyhýbal ani neogotice a ranému historismu. Podepsán je tak pod projektem Staroměstské radnice v Praze či dostavby katedrály v Ostráhomi. V případě Staroměstské radnice nebyl naštěstí návrh plně realizován a novogotické torzo, zničené náletem 1945, již obnoveno nebylo. Za zmínku stojí v této souvislosti ještě například projekt nedochované pražské Koňské brány na horním konci Koňského trhu (v místech dnešního Národního muzea na Václavském náměstí).

Fascinace antikou (a renesancí) byla ovšem pro Nobileho zásadní. Autorka výstavy správně poukázala na euforii, vyvolanou objevením (spíše ale znovuobjevením) úžasných dórských chrámů v italském Paestu a v sicilském Agrigentu (řecky Akragas). Antické motivy využil Nobile u řady projektů. I v četných variantách pro Koňskou bránu se ozývá dobové téma řeckých dórských sloupů a motiv monumentálních náhrobků přetavil Nobile do nejrůznějších návrhů nefigurativních pomníků, sloupů a obelisků. To se projevilo i v nejznámějším pomníku k oslavě vítězství ruských vojsk v bitvě u Chlumce v srpnu 1813. Zadání na projekt pomníku dostal Nobile od Metternicha již v roce 1826, ale dokončení se protáhlo na celé desetiletí. Sluší se také připomenout, že hlavicí sloupu korunuje replika slavného archeologického nálezů sochy bohyně Vítězství, řecké Níké z italské Brescie. Nobile až do konce života sledoval

stylovou diskusi mezi zastánci renesančního, respektive antického stavebního systému, a přívrženci neogotiky. Jako celoživotní obdivovatel antiky se k proměně paradigmatu ve prospěch adorace středověku po roce 1848 vyjadřoval jednoznačně kriticky. Jeho autorita a pozice na vídeňské akademii slábla, což dokládá jeho povzdech „*Profesoři na akademii rozvíjejí jiný druh architektury než ten, který jsem já přijal, pročez s nimi nemohu být v harmonii*“. S lítostí také konstatoval: „*Nic se nechce slyšet o italské architektuře klasických autorů, všechno to směřuje k přijetí architektury gotické, byzantské a románské, jak se to děje v Německu a také ve Francii. Moje předlohy listy nejsou už přijímány a je ztracena práce téměř celého století.*“ Přesto se Nobileho knihovna a pozůstalost celkem dobře zachovala, byť rozptýlena do několika dílců fondů (hlavně ve Vídni a v Terstu). Proto bylo obtížné na výstavu získat tak rozsáhlý soubor originálních plánů, map, skic, odlišných modelů, kreslených i tištěných alb, knih a ukázek korespondence.

Západočeské galerii se tak ve spolupráci s Ústavem dějin umění AV ČR podařil mimořádný výstavnický, ale také průkopnický badatelský počín. Po Terstu, Salernu, Římě a Paříži se západočeská metropole stala dalším městem, které představuje monografickou výstavu geniálního architekta, klasika neoklasicismu, a to v celoevropských souvislostech, nota bene na základě obdivuhodného několikaletého studia hmotných i písemných pramenů po celé Evropě.

Kvůli rozptýlenosti fondů, které jsou dnes uloženy ve Vídni, Terstu, Bellinzone, Praze, Krakově, Kynžvartě a na dalších místech, nebylo dosud souhrnně možné tuto významnou autoritu středoevropské architektury v úplnosti představit. Plzeňská výstava tak byla od roku 1954, kdy město Terst uspořádalo prezentaci ke stému výročí Nobileho úmrtí, čtvrtou a zatím nejpodrobnější příležitostí vidět originály kreseb, plánů a modelů. Expozice odrážela pocho-pitelně a výstižně zejména architektovu vazbu na západočeský prostor, na jeho aktivity na Kynžvartě a v Plasích. Realizace výstavy by ovšem nebyla možná bez spolupráce s řadou nejen českých, ale i rakouských, švýcarských, italských a polských institucí. Součástí expozice je mimo jiné sedm děl zapůjčených z vídeňské Albertiny a na téměř padesát exponátů z Polo museale del Friuli Venezia Giulia v Terstu. Závěrem je žádoucí znovu připomenout klíčovou badatelskou roli autorky výstavy Taťány Petrasové a jejích evropských kontaktů.

K výstavě byla vydána stejnojmenná publikace *Neoklasicismus mezi technikou a krásou. Pietro Nobile (1776–1854) v Čechách*, jejímiž autory jsou zmíněná Taťána Petrasová a její italské kolegyně Rossella Fabiani a Luca Caburlotto (Západočeská galerie v Plzni a společně nakladatelství m Ústavu dějin umění AV ČR Artefactum).

Jan Kumpera